

Historian monilukutaito ja tiedonalakohtaiset tekstitaidot

**3rd Baltic Sea – 17th Nordic Literacy
Conference**

Turku 15.8.2016

Minna-Riitta Luukka

Hilkka Paldanius

Johanna Saario

Sari Sulkunen

Anna Veijola

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Esityksen juoni

- Tutkimushankkeen esittely
- Käsitteiden avausta: monilukutaito, tiedonalakohtaiset tekstitaidot, historian tekstitaidot
- Monilukutaito & ops
- Esimerkkejä lukiolaisten historian tekstitaidoista
- Keskustelua, kysymyksiä, kokemuksia:
 - Miten monilukutaitoiseksi kasvua voi tukea?
 - Miten arvioida monilukutaitoa?

Menneisyyden tulkintojen äärellä -hanke

- Koneen säätöön rahoittama 4-vuotinen hanke
- Tutkimuskysymykset:
 - Miten kielen ja tekstien avulla rakennetaan historiallista tietoa?
 - Millaisiin teksteihin ja tekstikäytänteisiin suomalaisnuoret historian opiskelun aikana sosiaalistuvat? Miten tekstejä käytetään, tulkitaan ja tuotetaan koulussa sekä perinteisissä että teknologisesti tuetuissa ympäristöissä?
 - Millaiset valmiudet lukiolaisilla on tulkita kriittisesti historiallista lähdeaineistoa?
 - Mitä haasteita tekstien käyttämiseen, tulkintaan ja tuottamiseen liittyy opettajien ja oppilaiden näkemysten ja kokemusten perusteella?
 - Miten historian tekstitaitojen ja ajattelutaitojen oppimista tuetaan ja miten niitä arvioidaan?

Kohti tiedonalakohtaista ajattelua lukiossa: historian tekstitaitojen hallinta, oppiminen ja arviointi

- Engaging in disciplinary thinking: historical literacy practices in Finnish general upper secondary schools
- Suomen akatemian rahoittama hanke 2016-2020
- Konsortion johtaja: Professori Minna-Riitta Luukka, JY
- Osahankkeiden johtajat: Professori Minna-Riitta Luukka JY, Dosentti Simo Mikkonen JY, Professori Jukka Rantala HY
- Tutkijat: Sari Sulkunen, Johanna Saario, Anna Veijola, Matti Rautiainen, Najat Ouakrim-Soivio, Marko van den Berg
- Tohtorikoulutettavat: Hilikka Paldanius, Ida Vesterinen, Marika Manninen

Monilukutaito

- Monimuotoisten tekstilajien ja -käytänteiden hallintaa: ymmärrystä, tulkintaa ja tuottamista
- Toiminta monimuotoisten tekstien kanssa erilaisissa tilanteissa
- Sidoksissa tilanteeseen, yhteisöihin ja kulttuuriin
- Liittyy ajattelutapoihin, maailman ja asioiden jäsentämistapoihin -> tiedonalakohtaisuus
- Yhdistää lukemisen, kirjoittamisen – myös puhumisen ja kuuntelemisen – ajatteluun ja oppimiseen
 - Millaisia tekstejä käytetään?
 - Mitä teksteillä tehdään?
 - Miten tekstien kanssa toimitaan?
 - Miten tekstejä tuotetaan ja tulkitaan?
 - Miten merkityksiä rakennetaan?
 - Miten tietoa luodaan?

Ymmärrys!
Tietoisuus!

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Tiedonalakohtaiset tekstitaidot monilukutaidon kehyksessä

- Tiedonalarajat ylittävät tekstitaidot
 - Tiedonalasta riippumatta samat
 - Yleisiä tekstitaitoja
 - Esim. lukemisstrategioiden ja kirjoittamiskäytänteiden hallintaa, tiedonhaun taitoja, tiedon kriittistä arviointia
- Tiedonalakohtaiset tekstitaidot
 - Sidoksissa tiedonalan ajatteluun ja tiedonmuodostuksen tapoihin
- Missä raja kulkee?

Monilukutaito koulussa

Kyse **ei ole**

- pelkästään lukemisesta – ei ”peruslukutaidosta”
- äidinkielen opetuksen vastuualueesta
- uudesta, irrallisesta sisällöstä

Vaan kyse **on**

- oppiaineelle tyypillisen ajattelutavan, tiedon esittämisen ja hankinnan tavan oppimisesta, jossa tekstit ja kieli ovat keskiössä
- pedagogiikan uudelleen ajattelusta, monimuotoisten oppimisympäristöjen ja – materiaalien tarjoamisesta
- taidosta, jota ei opi pelkästään kantapään kautta vaan jota on opiskeltava ja opetettava

Monilukutaito lukiossa

- Aihekokonaisuus ”Monilukutaito ja mediat”
- Läpäisyperiaate – kaikkien oppiaineiden vastuulla
 - Monipuolisia kokemuksia tiedon ja osaamisen rakentamisesta
 - Tiedonhankinta ja ongelmanratkaisutaidot
 - Tutkiva oppiminen, tiedon arviointi
 - Ymmärtää tieteen- ja taiteenaloille ominaista kieltä ja osaa tuottaa ja tulkita erilaisia tekstejä

Biologia: perehtyy biologisen tiedonhankinnan ja tutkimuksen menetelmiin, osaa analysoida ja tulkita tutkimusaineistoa sekä arvioida ja esittää tutkimustuloksia, arvioi kriittisesti median kautta välittyvää biologista tietoa

Esimerkkejä lukion opetussuunnitelmasta

Filosofia: osaa käsitteellisesti eritellä, jäsentää ja arvioida informaatiota, erityisesti erilaisia väitteitä, niiden merkityksiä ja perusteluja, hallitsee johdonmukaisen argumentaation perustaidot

Uskonto: hallitsee uskonnollisiin ja eettisiin kysymyksiin liittyviä ajattelu- ja keskustelutaitoja sekä uskontoihin liittyvän tiedon itsenäistä hankintaa ja kriittistä arviointia.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Historian tekstitaidot

LOPS 2015: ”Opetuksen tavoitteena on kehittää historian tekstitaitoja: taitoa lukea ja analysoida menneisyyden toimijoiden tuottamia lähteitä sekä tehdä päteviä tulkintoja niiden tarkoituksesta ja merkityksestä.”

- ⇒ Kieli on sekä oppimisen kohde että väline
- ⇒ Historiassa ajattelua kielennetään luonnollisen kielen avulla (vrt. matematiikan symbolikieli)

Historian ja yhteiskuntaopin uudet yo-kokeet

Arvioitavana:

- historiallinen / yhteiskuntaopillinen ajattelu ja osaaminen
- peruskäsitteiden hallinta, alan tiedon analysointi- ja käsittelytaidot
- taito tulkita monimuotoisia aineistoja
- taito soveltaa ja arvioida kriittisesti tietoa

Uudessa historian kokeessa korostuu

- historian käytön ja nykypäivän historiallisen keskustelun tulkitsemisen taito.

Uudessa yhteiskuntaopin kokeessa korostuu

- yhteiskuntatilastojen ja medialähteiden tulkitsemisen taito ja kokelaan oma yhteiskunnallinen argumentaatiokyky

Historian moninaiset tekstit:

Historiakulttuuri:

kirjat, elokuvat,
internet, pelit,
rakennukset,
puheet, laulut...

Koulun

historianopetus:

opetus, oppikirjat,
oppimateriaalit...

Akateeminen

historiantutkimus

⇒ Historian monilukutaito on kykyä toimia näissä
kaikissa ympäristöissä tuotettujen tekstien kanssa

Historiatieteen tapa
muodostaa tietoa: tieto on
pätevää suhteessa
lähdeaineistoonsa

Lähteiden kanssa
työskenteleminen:
kirjoittajan intentiot,
lähteiden vertaaminen,
ristiriitaisen aineiston
kanssa
työskenteleminen

HISTORY

ALWAYS

UNDER CONSTRUCTION

Kontekstualisointi:
aika, paikka,
tapahtumat, syy- ja
seuraussuhteet

Tapa käyttää
kieltä ja ilmaista
asioita

Lukiolaisten historian tekstitaitojen ongelmakohtia:

- ❏ Ristiriitoja sisältävän aineiston kanssa työskentely
- ❏ Tekstien näkeminen neutraalina informaationa
- ❏ ”Rivien välistä lukeminen”
- ❏ Lähteiden kontekstualisoiminen
- ❏ Maailman hahmottaminen mustavalkoisena: vaihtoehtoina totuus tai propaganda

(Rantala, J. & van den Berg, M. 2013; Kouki, E. & Virta, A. 2015; Veijola, A. & Mikkonen, S. 2016; Rantala, J. & Veijola A. painossa; Veijola A. painossa)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Historian kielen piirteitä

- Tulkinnallisuus ja kriittisyys
- Syy-seuraussuhteet
 - Antavat merkityksen koko tieteenalalle
 - Informaaleja ja tulkinnallisia
- Ajalliset ulottuvuudet
 - Syy-seuraussuhteiden osana
 - Sanastossa, rakenteissa, käsitteissä
- Käsitteellisyys
 - Käsitteet sisältävät paljon informaatiota: voimatasapaino, suurvaltajohtaja
 - Lainaa muilta tiedonaloilta ja arjesta tuttuja käsitteitä: demokratia, vaalit

Esimerkkejä opiskelijan esseestä

Kylmä sota, jännitystilanne 2. maailmansodan jälkeen, saa ilmeisesti alkunsa ristiriidasta Yhdysvaltojen sekä Iso-Britannian ja Neuvostoliiton välillä.

- Tulkinnallisuus, ajalliset ulottuvuudet ja syy-seuraussuhteet

1. dokumentin mukaan Winston S. Churchill kritisoi Rautaesirippu-puheessaan Stalinin toimia toisen maailmansodan jälkeen. Vasta kukistettu Neuvostoliitto hallitsee edelleen Itä-Eurooppaa, tai ainakin luulee hallitsevansa.

- Lähteiden käyttö, tapahtumien kuvailu

Churchillin puhe ajaa siis koko maailman tilanteeseen, jossa kaksi suurvaltaa liittolaisineen ovat vastakkain. Neuvostoliitto vastaan Yhdysvallat. Molemmilla olisi resursseja tuhota toisensa täydellisesti, syntyy kauhun tasapaino.

- Syy-seuraussuhteet, käsitteet

Kaiken kaikkiaan uskon kuitenkin, että kylmä sota oli edellytys rauhalle, joka Euroopassa nykypäivänä vallitsee. Oli enemmän kuin todennäköistä, että toisenkaan maailmansodan jälkeen maiden väliset suhteet eivät hetkessä palaa ennalleen.

- Tulkinnallisuus arvioinneissa, syy-seuraussuhteet

Tutkitaan lukion historian tekstejä

Saatte tarkasteltavaksenne kolmenlaisia tekstejä

- 1) Kylmää sotaa käsittelevän oppikirjakatkelman
- 2) Opiskelijoiden kirjoittamien esseiden tehtävänantoon liittyviä pohjadokumentteja
- 3) Kylmää sotaa käsitteleviä esseevastauksia

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Tutkitaan lukion historian tekstejä

1. Millaisia historian kielen piirteitä **oppikirjatekstit** sisältävät
2. Millaista monilukutaitoa oppikirjatekstit vaativat lukijalta?
3. Millaisia historian kielen piirteitä **opiskelijoiden** kirjoittamat **esseet** sisältävät?
4. Mitä esseiden perusteella voi päätellä siitä, missä määrin opiskelijat ovat sosiaalistuneet historian tekstitaitoihin?

Tällaisia ajatuksia keskustelussa nousi oppikirjasta:

- Tekstien ja kuvien suhde:
 - Kuvat konkretisoivat, havainnollistavat
- Teksti referoi ja kuvailee tapahtumia
- Tulkinnallisia tunnesanoja osana menneisyyden kuvausta
- Nippelitietostressi
- Patsaskuva herättää kriittisyyden
- Alakoulun oppikirjatekstissä samat elementit
 - Tässä ehkä hitusen enemmän syy-seuraussuhdetta

Tällaisia ajatuksia keskustelussa nousi esseistä ja tehtävänannosta:

- Yleiseseen tekstilajin konventioiden ja historian esseen erot
- Riittääkö, että osaa kirjoittaa ”hyvin”?
- Äidinkielen ja historian kirjoittamisen opetuksen ja arvioinnin ero?
- Koulun vastaustekstien moninaisuus
 - Minkä genren edustajia nämä tekstit ovat?
- Kokonaisvaltaisuus puuttuu esseistä
- Toisessa esseessä etsitään oikeaa vastausta, toisessa jäädään pohtimaan
- Historiassa ei voi kirjoittaa ihan omiaan

Jokaisen opettajan olisi hyvä pohtia

- Millaisia ovat oppiaineeni keskeiset ja tyypilliset tiedon esittämisen tavat ja muodot?
 - ”Miten oppiainettani puhutaan”?
- Millaisiin teksteihin opetuksessani on mahdollisuus sosiaalistua?
 - Mitä materiaaleja käytän?
- Millaisia tekstikäytänteitä luokassani on mahdollisuus harjoitella?
 - Miten ja kenen kanssa tekstejä tulkitaan ja tuotetaan?
 - Kuinka monimuotoisia lukemisen ja tuottamisen tavat ovat?

Ei valmiita vastauksia

– yhteistä kehittämistyötä ja kokemusten vaihtoa tarvitaan.

Olisiko tarjolla esimerkkejä toimivista käytänteistä tai suurimmista haasteista?

- Miten oppilaat saadaan osallistumaan eri tiedonalojen keskusteluun?
- Miten oppilaita voidaan tukea ajattelunsa kielentämisessä?
- Miten suunnitella tehtäviä niin, että monilukutaito kehittyy?

Miten monilukutaitoa arvioidaan?

Miten varmistetaan se, että opsin tavoitteet toteutuvat?

Lähteet

- Kouki, Elina & Virta, Arja 2015. Lukiolaiset lähteillä – äidinkielen ja historian tekstitaitojen kriittistä arviointia. Teoksessa Kauppinen, Merja; Rautiainen, Matti & Tarnanen, Mirja (toim.), Rajaton tulevaisuus – kohti kokonaisvaltaista oppimista. University of Jyväskylä, 11–26.
- LOPS 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.
- Rantala, Jukka & van den Berg, Marko (2013). Lukiolaisten historian tekstitaidot arvioitavana. Kasvatus, 44 (4), 394–407.
- Rantala, J. & Veijola A. (painossa). Historiallisen tiedonmuodostuksen periaatteet hukassa: Tapaustutkimus nuorten historian tekstitaidoista. Historiallinen Aikakauskirja 3/2016.
- Veijola, A. & Mikkonen, S. 2016. Historical literacy and contradictory evidence in Finnish high school setting: The Bronzen Soldier of Tallinn. Historical Encounters 3 (1), 1–16.
- Veijola, A. 2016 (painossa). Nuoret ja historian tekstitaidot: tiedon vastaanottamisesta käsittelyyn ja käyttämiseen. Nuorisotutkimus.

Kiitos kiinnostuksestanne ja onnea matkaan!

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ